

A farkasvédelem korlátai és lehetőségei Romániában

Domokos Csaba, Kecskés Attila

Milvus Csoport Madártani és Természetvédelmi Egyesület / Association for Bird and Nature Protection "Milvus Group", Emlősvédelmi Munkacsoport, RO-540343 Marosvásárhely / Târgu Mureș, Crinului 22., csaba.domokos@milvus.ro, attila.kecsek@milvus.ro

Kivonat

A farkas valamikor az északi félteke egyik legelterjedtebb ragadozó emlőse volt. A legtöbb európai országból teljesen kiirtották őket. A jelenlegi becslések szerint a romániai állomány (kb. 4000 pd.) az európai állománynak hozzávetőlegesen a 35%-át jelenti.

A II. Világháborút követően Románia erdős területein több mint 5000 példányra becsülték a farkasállományt. Kártételük miatt az 50-es években elkezdődött a farkasok szervezett irtása, mígnem az állomány a 60-as évek végére mintegy 1500 példányra csökkent. A fegyvertartási tilalom bevezetése elősegítette a zsákmányállatok és a farkasállomány fellendülését. 1991-ben a méreg használatának teljes betiltása, majd 1993-ban a Berni Egyezmény aláírása fontos lépést jelentett a farkas és más fajok védelmének irányába. Jelenleg Romániában a farkasok védelmének ez utóbbi, valamint a 103/1996-os vadászati törvény (amelyet a 654/2001-es törvény egészített ki) biztosít törvényes keretet.

A három hazai ragadozó nagyemlős (farkas, hiúz és medve) aktív védelmének mérföldkövét hazánkban 1993–2003 között a Carpathian Large Carnivore Project jelentette. Úttörő jellegű tevékenységével egy modell területen a helyi közösség és a ragadozó nagyemlősök közötti viszony javítására alapozta a három hazai nagyragadozó és élőhelyük védelmét.

1995-ben a WWF által kidolgozott nagyragadozó-védelmi program (European Large Carnivore Initiative) kezdeményezésére több európai állam szakemberei egy hálózatot hoztak létre, melynek célja az emlős nagyragadozók aktív védelmére irányuló tevékenységek támogatása.

A továbbiakban a farkasokat jelenleg veszélyeztető tényezőket, védelmük akadályait és javaslatunkat mutatjuk be.

Kulcsszavak: *Canis lupus*, emlős nagyragadozók, Románia

Bevezetés

A farkasokkal, mint általában a vadászható fajokkal szemben hazánkban sajnos még mindig kicsi a biológusok részéről tanúsított érdeklődés. Ennek oka részben az, hogy a vadfajok viszonylag kutatottak és aránylag sokat tudunk róluk, más-

részt az, hogy a vadgazdálkodók és a biológusok nézete gyakran ellentétes, az együttműködés pedig nehézkes. Romániában az egyetlen hivatalosan elismert intézmény amely a vadászati szempontból fontos fajok kutatásával foglalkozik és a vadgazdálkodást irányítja az Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice (ICAS). Meggyőződésünk, hogy biológusok, állatorvosok, vadgazdálkodók együtt sokkal többet tehetnek a farkasok és más vadfajok egészséges populációinak fennmaradása érdekében. Jelen dolgozatunk célja a farkasok hazai helyzetének és a védelmüket célzó irányzatnak a bemutatása, ismertetve a hiányosságokat és a védelmi lehetőségeket.

Anyagok és módszerek: 2003 októberétől kezdve hazai adatokat gyűjtünk közvetlenül a károsult személyektől a farkasok és az ember között kialakuló konfliktusokról. Eredményeink egy részét összefoglaltuk a Milvus Csoport Madártani és Természetvédelmi Egyesület Emlősvédelmi Munkacsoportjának gondozásában megjelent kiadványunkban, melynek címe Ragadozók és emberek – lehetséges békésen együttélniük Romániában? Emellett szakirodalmi adatokat gyűjtöttünk a farkasok helyzetével, védelmével és az ember–farkas konfliktusokkal kapcsolatos külföldi és hazai szakirodalomból, jelentésekből fajvédelmi és menedzsment tervekben. A jelen munkánkban összefoglaltuk a farkasvédelem jelenleg aktuális problémáit és ezek lehetséges megoldásait.

Eredmények és tárgyalás

Egészen a legutóbbi történelmi időkhöz a farkas volt az ember után a legelterjedtebb szárazföldi emlősfaj. Az egész északi féltekét benépesítette, a 20. szélességi foktól északra, beleértve az Észak–Amerikai kontinentet, Euráziát és Japánt (Boitani 1997, 2000). Az emberen kívül az oroszlan az egyetlen másik emlősfaj, amely hasonlóan nagy elterjedési területen élt (Nowak 1984). Ilyen nagy elterjedési területtel rendelkező és nagytestű állatokat zsákmányoló falkaállatok lévén nem kerülhették el az ember figyelmét.

Érthető, hogy a farkas mindig is fontos szerepet kapott az ember kultúrájában és hitvilágában. A természeti népek legendáiban, mondáiban a farkas általában pozitív szereplő. „Minden okunk megvan arra, hogy azt gondoljuk, hogy a farkashoz való pozitív – vagy legalábbis nem negatív – hozzáállás tipikus volt több gyűjtögető és vadászó, vagy mezőgazdaságon alapuló primitív társadalom esetében” írja Erik Zimen svájci biológus *Der Wolf* című munkájában. A szemléletváltás a vadászó–gyűjtögető életmódról a gazdálkodó életmódra és a háziállatok tenyésztésére

való áttérés után következett be. Az első ismert ember–farkas konfliktusok Kr.e. 5000 táján DNy–Ázsia mezőgazdasági településein történtek. A Középkorban a farkas már a Gonosz megtestesítője, később egyszerű tolvaj, kártevő. Szervezett irtásuk a Középkorban kezdődik el, a felvilágosodás és a Reneszánsz korában éri el a csúcspontját. Manapság a farkas egykori területének töredékére szorult vissza: Észak–Amerikában az Egyesült Államok–beli hajdani élőhelyek 5%–ára, Kanadában ezek 85%–ára, míg Mexikóból teljesen kiirtották (Route and Aylsworth 1999).

Az irtóhadjárat következményeként a farkas 1500 táján teljesen kipusztult Angliából, eltűnt Skóciából és a 18. sz. vége fele Írországból is (Inskipp 1999). Az utóbbi években lassú, bizonytalan, de pozitív visszatelepedési tendenciát figyeltek meg Németországban, Franciaországban és Svájcban (Boitani 1997). Az Amerikai Egyesült Államokból kiirtották az 1960–as évekig – kivéve Alaszkát és Minnesotát. A 19. sz. folyamán, de különösképpen a II. Világháborút követő években a farkasokat teljesen kiirtották az összes Közép– és Észak–európai országból (Boitani 2000).

A farkas helyzetének alakulása Romániában

A II. Világháborút követően Románia erdős területein a becslések szerint több, mint 4000 (Promberger și Ionescu 2000), más szerzők szerint több, mint 5000 farkas élt (Predoiu and Neaguș 2001), ez a szám azonban később jelentősen megcsappant az orvvadászat miatt. A háborút követő éhínség miatt megnőtt a húsert való orvvadászat mértéke – ezt elősegítette a háborúból megmaradt számos lőfegyver is. Természetes tápláléka hiányában a farkas egyre több háziállatot zsákmányolt (Promberger și Ionescu 2000, Predoiu and Neaguș 2001). Emiatt a központi hatalom figyelmébe került, és az 50–es években elkezdődött a szervezett irtása. A lelőtt példányokért és az elpusztított kölykökért az állam lődíjat fizetett. Minden eszközzel irtották a farkast: csapdával, méreggel, mígnem az állomány a 60–as évek végére hozzávetőlegesen 1500 példányra csökkent (Promberger și Ionescu 2000, Predoiu and Neaguș 2001). A mérgezés jelentősen hozzájárult a keselyűk kipusztulásához Romániából és a hollóállomány megfogyatkozásához is. Végül a kommunista rendszer bevezette a fegyvertartási tilalmat, ezzel radikálisan lecsökkentve a vadászok számát. Így a zsákmányállatok populációja is fellendült, ami kedvezett a farkasállomány megerősödésének (Promberger și Ionescu 2000).

A farkasok irtásától a védelmük elrendeléséig hosszú volt az út. Az első, farkasokra irányuló nem negatív döntés 1976–ban lépett érvénybe. Ekkor a 26/1976-os törvény életbeléptetésével érvénytelenítették a Minisztériumi Tanács 134/1957-es Határozatát, amely elrendelte a farkasnak Romániából való teljes kiirtását. Azon-

ban a farkas továbbra is kártevőnek minősült, és bármikor, bármilyen eszközzel pusztítható volt. Bőréért az állam prémiumot fizetett.

Később betiltották a méreg használatát, 1993–ban pedig Románia csatlakozott a Berni Egyezményhez. Ezen utóbbi, valamint a 103/1996–os vadászati törvény (amelyet kiegészített a 654/2001–es törvény) biztosítanak törvényes keretet a farkasok védelmének Romániában. Ezek értelmében a farkas szigorúan védett állat. Vadászidényét, valamint a kilőhető farkasok számát évente külön rendelettel határozzák meg. A hivatalos adatok szerint 2004–ben 4144 farkas élt Romániában. Ez az állomány az európai (Oroszországot leszámítva) farkasállomány 35%–át jelenti (Predoiu and Neguş 2001). A Kárpátokban élő farkaspopuláció a legéletképesebb és a legkevésbé fragmentálódott az európai populációk közül, így a hazai populáció rendkívül fontos az egész európai állomány jövője szempontjából.

A három hazai ragadozó nagyemlős (farkas, hiúz és medve) aktív védelmének mérföldkövét hazánkban 1993–2003 között a Carpathian Large Carnivore Project (CLCP) jelentette. A projektet a Munich Wildlife Society kezdeményezte, aki a romániai Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice (ICAS) intézettel működött együtt. Úttörő jellegű tevékenységével egy modell területen a helyi közösség és a ragadozó nagyemlősök közötti viszony javítására alapozta a három hazai nagyragadozó és élőhelyük védelmét. A CLCP négy területen fejtette ki tevékenységét: kutatás, védelem és menedzselés, vidékfejlesztés és nevelés–ismeretterjesztés.

A kutatás a következő témaköröket foglalta magába: a nagyragadozók biológiájára vonatkozó alapkutatások, az ember–ragadozó konfliktusok vizsgálata, gazdasági jelentőség és a lakosságnak a ragadozókhöz való viszonyulása. A védelem és menedzselés témakörben az ember–ragadozó konfliktusokra kerestek megoldást, elsősorban a háziállatok zsákmányolásának megelőzését szolgáló módszerek tesztelése és alkalmazása, valamint a közismert brassói személtlátogató medvék helyzetének megoldása révén. A nagyragadozókra alapozó vidékfejlesztés (részben ökoturizmus által) eszközként szolgált a védelemhez. A nevelés–ismeretterjesztés program keretén belül átfogó, iskolásokat és egyetemistákat célzó nevelési és a projektet, nagyragadozókat mediátizáló tevékenységeket folytattak.

1995–ben a Természetvédelmi Világalap (World Wide Fund for Nature - WWF) által kidolgozott nagyragadozó–védelmi program (European Large Carnivore Initiative) kezdeményezésére több európai állam szakemberei egy hálózatot hoztak létre, melynek célja az emlős nagyragadozók aktív védelmére irányuló tevékenységek támogatása. Megfogalmazott küldetése: az életképes nagyragadozó populációknak az európai tájak és ökoszisztémák szerves részeként való megőrzése és visszaállítása, együtt–élésben az emberrel.

A farkasok hosszú távú fennmaradásának három alapfeltétele:

1. élőhely, ahol a populáció egységeinek tekinthető falkáknak minden életmegnyilvánulása szabadon lejátszódhat
2. táplálék, ami feltételezi a természetes zsákmányállatok életképes populációit
3. életképes, önfenntartó populációk létezése

Veszélyeztető tényezők:

A) A populációra közvetett módon ható tényezők

1. Az élőhelyre, vagy a zsákmányállatok populációira irányuló tényezők:
  - élőhely csökkenés, feldarabolódás, megfelelő nagyságú területek hiánya
  - zsákmányállatok számának csökkenése (sok esetben hasonló okokra vezethető vissza)
2. Gazdasági–kulturális tényezők:
  - a farkaskárok nem megfelelő kezelése (kártérítési eljárások bonyolultsága, kármegelőzési módszerek alkalmazásának hiánya, károsultak tájékozatlansága a kártérítési, illetve a kármegelőzési lehetőségeket illetően, egyoldalú és eltúlzott sajtóbeli megjelenítés)
  - negatív közvélemény
  - törvények be nem tartása

B.) Közvetlenül a populációra ható veszélyeztető tényezők

1. vadászat
2. orvvadászat, pusztítás
3. fertőző betegségek (veszettség, parvovirózis, paraziták, mérgezés, stb)
4. hibridek létrejötte, farkasok és elvadult kutyák kereszteződése nyomán
6. az életképes, önfenntartó populációk feldarabolódása
7. a menedzselő szervek megoszlása

A farkasok védelmének lehetőségei. Védelmi javaslatok:

A.1. Javaslat: védett területek létrehozása, amelyek képesek a farkasok és zsákmányállataik populációinak hosszú távú fennmaradását biztosítani. Itt különösen fontos szempont a megfelelő nagyságú, és emberi zavarástól mentes területek biztosítása, valamint az ezek közötti kapcsolat (ökológiai folyósok) létreho-

zása. Erre jó lehetőséget biztosítanak a Románia Európai Unió csatlakozása előtt, az Élőhely és Madár Direktíva alapján kijelölendő Natura 2000-es területek (a 462/2001 Törvény alapján).

A.2. Javaslat: a farkaskárok kezelési tervének kidolgozása és életbeléptetése, melybe belefoglaltatik a farkaskárok reális és konszekvens monitorozása, a károsultak felvilágosítása a létező kárelhárítási módszerekről és a kártérítési rendszer által nyújtott lehetőségekről, az egyelőre csak papíron létező kártérítési rendszer működőképessé tétele (a jelen pillanatban érvényes törvények – a 103/1996, valamint ennek a módosított és kiegészített változatai, a 654/2001 és a 103/2002 törvények – értelmében kérésre az adott vadászterület bérlője köteles kárelhárítási eszközöket bocsátani a károsultak rendelkezésére – ha mégis történnek károk, ezekért az erdőgazdálkodásért felelős központi szerv felel és a vadvédelmi alaphól kell kifizetni a károsultakat.

– a tágabb közönségnek a farkasokról alkotott képe már a gyerekkor során kialakul. Számos iskolában, óvodában is tanított mese a farkast negatívan ábrázolja – ezek közül csak néhány példa a Piroska és a farkas (Grimm testvérek), a Căprioara (Emil Gârleanu), Capra cu trei iezi (Ion Creangă), A három kismalac (Grimm testvérek). Bruno Bettelheim pszichoanalista, „A gyerekeknek szükségük van mesékre” című könyvében ezt írja: „... A Piroska meséjében a farkas nemcsak a hím csábítás jelképe, hanem az összes antiszociális és állati hajlamaink megtestesítője is”. Ezt a már korán kialakult negatív képet később csak tovább erősítik a széles körben (főleg vidéken) elterjedt tévhitek, babonák, mendemondák. Ugyanakkor léteznek reális ember–farkas konfliktusok is – károk és emberre irányuló támadások (1. ábra).

1. ábra: Farkaskárok mértéke a Maros megyei károsult esztenáknál 2004-ben.

Fig. 1: The size of loss in flocks damaged by wolves in Mures county in 2004.

Ezeknek az eltúlzott, széleskörű és egyoldalú mediatizálása a nagyközöniséget a farkasok és a védelmük ellen hangolja. Itt szükséges megjegyezni, hogy egy felmérés során Romániában 41 ember elleni farkastámadásból 8 bizonyult valósnak. Ebből a 8 esetből 2 támadás vadászat során történt (a meglőtt, illetve csapdába esett farkas megharapta a vadászt), a másik 6 esetben pedig a nyáját támadó farkast a juhászok megpróbálták megölni (Linnell és *mtsai*. 2002). Egyik támadás sem volt halálos kimenetelű.

Mindezen tényezők ellensúlyozása, kiküszöbölése rendkívül fontos, hiszen a pozitív közvélemény (vagy legalábbis a farkasok elfogadtatása) kulcsfontosságú az eredményes farkasvédelemben.

Javaslat: humán–dimenzió kutatás (közvélemény, tájékozottság, ismeretfelmérés) és erre alapozott nevelés, ismeretterjesztés, az iskolai oktatási programok és tankönyvek szakkörtől független átnézése, a farkasokat negatív fényben megjelenítő részek kicserélése.

– amint fentebb is utaltunk rá, Romániában a farkasok védelmét szabályozó törvényeket csak részben, esetleg egyáltalán nem tartják be. Példaként említhetőek a 103/1996, 654/2001 és a 103/2002 Vadászati Törvények, amelyek előírják a juhászok kötelességeit – ennek ellenére hazánkban általánosan elterjedt jelenség az éjszakai legeltetés, a karámon kívüli éjszakáztatás, a juhászkutyáknak megengedett szám fölötti jelenléte (habár ezen utóbbi pontnál a törvény is javításra szorul, hiszen a juhászkutyák törvény által megengedett száma gyakran nem elegendő a nyáj védelmére – ez esetenként komoly konfliktushelyzeteket eredményez a juhászok és vadászok között, még inkább a farkasok ellen hangolva a juhászokat). Ugyanezen törvények határozzák meg a felelős szervek kötelességeit is (kárfelemelés, kárelhárítási eszközök rendelkezésre bocsátása, kártérítés), amelyek gyakorlatilag nem törtenek meg.

Javaslat: a megfelelő törvény reálisan betarthatóvá és működőképessé tétele.

B.1. A farkas szigorú védelmét előíró Berni Egyezményt évente hatálytalanítják a farkasok vadászati szezonját és a kilövési számot meghatározó kormányrendelettel. Ennek alapján 2003–ban 945 farkas kilövését engedélyezték, 2004–ben pedig 555 egyedét. “Ezek a kilövési számok úgy tűnik nem befolyásolják a farkas populációt, mert hozzávetőlegesen az állomány 10%–át lövik ki” (Predoiu és Șerban 2001). A 2003–ban kilövésre jóváhagyott 945 farkas a hozzávetőlegesen 4000 példányra becsült állománynak nem a 10%–a. Ezen kívül esetenként bizonyos vadászterületeken túllépik a kilövési számokat. Tovább nehezíti a helyzetet a hamarosan érvénybe lépő vadásztörvény, amely engedélyezi a csapdák használatát. Több esetről van tu-

domásunk, amikor egy farkának több tagját is megsebeztek. A farka vezérének vagy tapasztalt tagjainak elvesztése vagy jelentős sérülése az egész farka túlélési esélyeit csökkenti. Az ily módon csonkított farka a könnyebb zsákmányt jelentő háziállatokra “fanyalodhat”.

Javaslat: tudományos alapokon nyugvó vadgazdálkodási terv kidolgozása.

B.2. Közvetett módon nem oldható meg, ugyanis az orrvadászat egy ellenőrizhetetlen jelenség, de csökkenthető. Ehhez azonban egy hivatalos, reálisan működőképes ellenőrző szerv kell (pl. Környezetvédelmi Hivatal, Környezetvédelmi Őrség). Romániában orrvadászatról hivatalos adatokat nem találtunk, azonban általános jelenség a hurokkal való vadorzás. Esetenként a széles körben alkalmazott nem szelektív eszközök (főleg hurkok, esetleg csapda – az új vadásztörvény alapján engedélyezni fogják a csapdák használatát) elpusztíthatnak farkasokat is. Az irtás, pusztítás leginkább abban nyilvánulhat meg, hogy egyes személyek (pl. károsult juhászok) megpróbálják elpusztítani a kárt okozó farkast (mint ahogy erre előbb is utaltunk). A mérgezés gyakorlatilag ellenőrizhetetlen, és gyakran csak azért nem folyomodnak hozzá a juhászok, mert saját kutyáikat féltik.

Javaslat: az ellenőrző szervek hatékonyságának növelése

B.3. A kutyaféléknek egy gyakori betegsége a veszettség, mely természeténél fogva gyakran a farka minden tagjának pusztulását okozza, így nagy területekről tűnhetnek el időszakosan a farkasok. A médiából évről évre hallhatunk veszett farkasokról. Domb- és síkvidéken – különösen az ország déli részén – nagy számú kutya kóborol. Gyakran lehet farkákba verődött kutyákat látni, amelyek szabadon kóborolnak – nemcsak a lakott területeken, hanem a farkasok potenciális territóriumát is érintve.

A kóborló kutyák a fertőző betegségek és paraziták potenciális hordozói és terjesztői is lehetnek (Linnell 2004). Észak–Amerikai adatok igazolják, hogy a kölyökkutyáknál jelentkező, gyakran halálos kimenetelű és igen ferőző parvovirózisos megbetegedés a farkasoknál is kimutatható (Mech és *mtsai*. 1997). A kölykök sorában pusztítva esetenként hatással lehet a populáció egészére nézve is (Mech és *mtsai*. 1997), de volt már példa arra is, hogy a kutyák által terjesztett parvovirózist az egész populáció elkapta (Linnell 2004). A betegség okozhatja felnőtt farkas pusztulását is (Mech és *mtsai*. 1997).

A környezetbe kerülő hulladék, csomagolóanyag is okozhatja a farkas megbetegedését. Noha konkrét példával nem találkoztunk, vannak hazai adatok rosszul lezárt szeméttelpeket látogató farkasról és szeméttelpeket látogató és csomagoló-

anyagától elpusztult medvéről. Így nem hagyhatjuk figyelmen kívül ezt a lehetőséget sem.

Javaslat: a kóborkutya–kérdés megoldása, együttműködés az állatvédő egyesületekkel, tájékoztatásuk a problémáról. Ez rendkívül fontos, ugyanis ezek az intézmények külföldön az egyik legnagyobb ellenállást képviselik éppen a hibridek és kóborkutyák eltávolítása ügyében (Linnell 2004), a személgazdálkodás ésszerű megoldása a fenti problémák figyelembe vételével.

B.4. A már említett nagyszámú, elvadult kóborkutya megnöveli az esélyét annak, hogy farkasokkal találkozva párosodjanak, hibrideket hozva létre. A jelenség többnyire a kicsi, nem összefüggő, feldarabolódott farkas populációkat érinti. Véleményünk szerint többnyire a magányos, vagy az összefüggő populáció esetében az elterjedési területük peremén élő egyedek állnak párba kutyákkal. Számos európai országból kerültek elő erős, hibridekre utaló bizonyítékok, mint Norvégia, Németország, Olaszország, Lettország, Bulgária, Románia, Oroszország és Spanyolország. A hibridek csak kis hányadát jelentik a populációnak, így a nagy, életképes populációkat nem veszélyeztetik (Linnell 2004). Megjelenésük mégsem kívánatos, mert a hibridek egy része kevésbé tart az embertől, ami súlyosabb következményekkel járó konfliktusokhoz vezethet. Több, farkastól szokatlanul vakmerő eszteni támadásról van tudomásunk a Kis Küküllő menti dombság területéről. A juhászok leírása és egy birtokunkban levő, eszteniánál megölt és kutya jellegeket viselő példány bőre alapján feltételezzük, hogy a területen hibridek is élnek. Számuk nem biztos, hogy elhanyagolható.

Javaslat: A kóborkutyák vagy azonosítható hibridek eltávolítása, a lelőtt farkasok szakértői vizsgálata a hibridek arányának és előfordulási területüknek megállapítása céljából.

B.5. Egy farkashoz hasonlóan nagy vadászterülettel rendelkező faj óhatatlanul is kapcsolatba kerül emberekkel, az emberi tevékenységek pedig hatást gyakorolnak rá. A legfeltűnőbb ember által farkasra gyakorolt szelekciós hatás az irtóhadjáratok idejére vezethető vissza, minek eredményeképpen csak az embert legikább kerülő egyedek maradtak meg és szaporodtak tovább. A szelekciós nyomás olyan hosszantartó és erőteljes volt, hogy örökletesen rögzült tulajdonsággá vált (ez a magyarázata annak a tapasztalatnak, hogy a fogságban felnevelt kölykök is csillapíthatatlan meneküléssel válaszolnak idegen ember megjelenésére, vagy az emberszagra – ugyanakor más állatokat vagy akár a járműveket is megszokják. Ugyanakkor számos sarkvidéken megfordult kutató számolt be arról, hogy a sarki farkasok, (amelyek nem estek át hasonló emberi zaklatáson) jóval kevésbé félnek az

embertől (Mech 1997). Az embertől való félelem egyébként egy biztosítéka a viszonylag békés együttélésnek.

Számos farkas jut táplálékhoz az ember által a medvék számára kihelyezett állati tetemekből vagy egyes esetekben a rosszul tárolt hulladékból. Különösen jelentős lehet a háziállatok szerepe a farkas táplálékában. Az egyetlen általunk ismert hazai tanulmány alapján a farkasok zsákmányának átlagosan 70%-át alkotják háziállatok. A vadon élő zsákmányállatok közül az őz és a mezei nyúl volt jelen a legnagyobb arányban (Almășan és *mtsai*. 1970). Megjegyzendő, hogy ilyen táplálékösszetétel mellett a farkasok ökoszisztémában betöltött szerepe, szelekciós hatása is más. Egyértelmű tehát, hogy a farkasokra gyakorolt antropogén hatások visszatükröződnek az egész ökoszisztémában.

Javaslat: Figyelni kell az emberi beavatkozásokra, és figyelembe kell venni a fentieket is a menedzsment terv felállításakor.

B.6. Az életképes, önfenntartó populációk feldarabolódásához az élőhelyek pusztulásán és feldarabolódásán kívül a túlzott vadászat is hozzájárulhat, ami a teljesen legális keretek között zajló vadászat mellett is fennállhat, ha túl magas kilövési számot állapítanak meg, például a nem megfelelő állománybecslés alapján. A farkasok állományát külön becsülik fel minden vadászterületen, egész év folyamán, (vadászati szakemberek szóbeli közlése) figyelmen kívül hagyva azt, hogy egy farkas territóriumja több vadászterületen át húzódik. Így ugyanarra a farkára több vadászterületen is rálóhatnak. A farkát érő veszteségeken kívül emiatt felbomolhat a farkas szociális élete a farkas stabilitását kockáztatva, csökkentve a sikerességét, növelve a kártételük valószínűségét. Romániában igen kevés adat van a farkasok nagyságáról, territóriumáról és nincs elfogadható módszer az állománybecslésre. Szükség van néhány, mintaterületen végzendő alapkutatásra az állománybecslés módszerének, és az állománykezelés kidolgozásához.

Javaslat: Alapkutatások elvégzése.

B.7. a létező „farkasmanagement” tudományos alapjai megkérdőjelezhetőek. A farkasok élőhelyének és a vadállomány menedzselési felelősségeinek több állami szerv (Ministerul Mediului și Gospodăririi Apelor, Ministerul Agriculturii, Pădurii și Dezvoltării Rurale, RNP – Regia Națională a Pădurilor, ICAS – Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice, AGVPS – Asociația Generală a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi, állatorvosi körzetek) közötti megosztása lehetetlenné teszi egy egységes terv kialakítását és országos szintű gyakorlatba ültetését. Ezek a szervek gyakran ellentétes érdekeket képviselnek.

Javaslat: A menedzselési és akcióterveket a fent említett felelős szervekkel és a szakterületen jártas civil szervezetekkel együttműködve kell összeállítani.

Következtetések

Bár a farkas a legelterjedtebb és legjobban alkalmazkodó emlősfajok egyike hosszú távú fennmaradása olyan akadályokba ütközik, amelyek csak jól összehangolt interdiszciplináris csapatmunkával küzdhetők le.

A következő célkitűzések várnak megoldásra:

- megfelelő nagyságú védett területek biztosítása
- farkaskárok kezelési tervének kidolgozása és életbeléptetése
- a közvélemény javítása
- tudományos alapokon nyugvó vadgazdálkodási terv kidolgozása
- alapkutatások megvalósítása a hazai farkasok biológiáját, ökológiai szerepét illetően amelyek alapján kidolgozható egy elfogadható pontosságú állománybecslés, megalapozott vadgazdálkodás és a monitorozás módszere

The possibilities and difficulties of wolf conservation in Romania (Summary)

At one time, the wolf was one of the most widespread carnivores in the Northern hemisphere. It has been totally exterminated from most European states. According to current estimates, Romania houses approximately 35% of the European wolf population (around 4000 individuals).

According to estimates, after World War II, there were more than 5000 wolves in the forests of Romania. Due to the damages caused by them, in the 50's the organized extermination of the wolves had begun. At the end of the 60's, wolf population fell to 1500 specimens. The introduction of the ban on arms favoured the recovery of both the prey and that of the wolf population. In 1991, the total ban

on the use of poison and later the signing of the Bern Convention (in 1993) meant an important step towards the conservation of wolves and other species alike. This latter, along with Law no. 103/1996 regarding hunting (complemented by Law no. 654/2001) ensure today the legal frame for wolf conservation.

Between 1993–2003, the Carpathian Large Carnivore Project represented a milestone in the conservation of the three large carnivore species from Romania (wolf, lynx and brown bear). With its pioneering activities, this project based the conservation of the three large carnivore species and their habitats upon the improving of the relationship between the local communities and these species.

In 1995, on the proposal of the large carnivore conservation program elaborated by WWF (the European Large Carnivore Initiative), specialists from several European states put down the bases of a network with the goal of supporting activities targeting active large carnivore conservation.

In this article we will present the factors currently threatening wolves, the obstacles in their conservation, and our recommendation for improving wolf conservation.

Conclusions

1. Although the wolf is one of the most easily adaptable and wide spread mammal–species, its long–term meet difficulties, which can only be surmounted by interdisciplinary teamwork.

2. The next aims are waiting to be solved:

- the assurance of optimal size nature reserves
- elaboration of a plan of wolf–inflicted damages’ management and its implementation
  - the public opinion’s improvement
  - elaborating a game–management plan based on scientific data
  - implementation of the basic researches viewing the Romanian wolf’s biology, ecological role, which would be the base of the evaluation of populations with an acceptable precision, a scientific game–management and the monitoring methods

Irodalomjegyzék

- Almășan, H., Scărlătescu, G., Nesterov, V., Manolache, L. (1970): Contribution á la connaissance du regime de nourriture du loup (*Canis lupus*) dans les Carpathes Roumaines. Transactions of the IX. International Congress of Game Biology, Moscow, pp 523–529.
- Boitani, L. (1997): Action Plan for the European Wolves, Instituto Ecologia Applicata, Roma, Italy.
- Boitani, L. (2000): Action Plan for the conservation of the wolves (*Canis lupus*) in Europe. Nature and environment 113, Council of Europe Publishing.
- Inskipp, C. (1999): Europe's Carnivores. The WWF Campaign for Europe's Carnivores. WWF, UK.
- Linnell, J. D. C. (2004): Wolves and dogs: ancestors, prey, competitors, guardians and hybrids. Feature Article Series 3: 1–3, www.lcie.org.
- Linnell, J. D. C., Andersen, R., Andersone, Z., Baciauskas, L., Blanco, J. C., Boitani, L., Brainerd, S., Breitenmoser, U., Kojola, I., Liberg, O., Loe, J., Okarma, H., Pedersen, H. C., Promberger, C., Sand, H., Solberg, E. J., Valdmann, H., Wabakken, P. (2002): The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans. NINA Norsk institut for naturforskning, Oppdragsmelding, 731: 1–65.
- Mech, L. D. (1995): A ten-year history of the demography and productivity of an arctic wolf pack. Arctic 48(4): 329–332.
- Mech, L. D., Kurtz, H. J., Goyal, S. (1997): Death of a Wild Wolf from Canine Parvoviral Enteritis. Journal of Wildlife Diseases 33(2): 321–322.
- Nowak, R.M. (1984): Perspective taxonomique des loup en Amerique du Nord. In: Carbyn, L. N. (szerk.): Les Loups au Canada et en Alaska. Service canadien de la faune Série de rapports 45: 10–19.
- Predoiu, G., Neguș, Ș. (2002): Large carnivores in Romania. Carpathian Large Carnivor Project – Annual Report 2001, pp. 7–9, www.clcp.ro, Carpathian Wildlife Foundation, Brașov.
- Promberger, C., Ionescu, O. (2000) Lupul – Biologie, ecologie și management. Romanian Wildlife Series, Haco International, Brașov, pp. 1–26.
- Route, B., Aylsworth, L. (1999): World Wolf Status Report. International Wolf 9(3): 1–4.
- Zimen, E. (1993) Der Wolf. Goldmann, München.
- *** Jamestown, ND, Northern Prairie Wildlife Research Center Home Page. <http://www.npwrc.usgs.gov/resource/2000/demogrph/demogrph.htm> (Version 18.09.2000).